

Hyvät Antti Hannunpojan jälkeläiset!

Edellisen kerran kokoonnuimme täällä Inarin saamelaismuseolla yli viisi vuotta sitten eli 7.7.2000. Silloin pidetyssä sukutapaamisessa esittelimme alustavasti Antti Hannunpoika Kitin jälkeläisten vaiheita täällä Inarissa ja Utsjoella. Tänään on tarkoitus julkistaa täällä tutkija Marja-Riitta Vehviläisen laatima selvitys, jossa on käsitelty sukumme vaiheita pääosin 1800-lukua.

Yleensä sukuselvitysten laatimisen syynä on kiinnostus mennyttä aikaa kohtaan, halu tietää keitä esivanhempamme ovat olleet, missä olosuhteissa he ovat elämäntyönsä tehneet ja missä maassa, pitäjässä, lapinkylässä elämämäntaipaleensa aloittaneet. Aluksi joudutaan turvautumaan molempien vanhempien polveutumissuhteiden ja -vaiheiden selvittämiseen. Siinä olivat suurena apuna rippikirjat, joihin rekisteröitiin kaikki seurakunnan aikuisikäiset asukkaat. Lapissa henkilöt olivat kirjoissa kylittäin ja taloittain. 1800-luvulla rippikirjamerkinnot edelleenkin tarkentuivat. Tarkkojen syntymä-, kuolin ja muuttoaikojen lisäksi kirjoihin ilmestyivät pitäjän sisäisten muuttajien merkinnät. Vuoden 1863 kieliasetuksen mukaan myötä alkoi uusi jakso rippikirjojen kuten myös muiden maamme virallisten asiakirjojen suhteen. Ko. kieliasetuksen tärkein kohta oli määräys, että maamme asiainkirjoissa oli käytettävä suomen kieltä ruotsin kielen sijasta. Muuttaneiden luetteloita seuraamalla päästää selville kaikista saamelaisalueen pitäjistä muuttaneista (in och utflytande personer). Sukua koskevassa selvittelytyössä huomataan miten tutkimus on lyhyesti sanottu menneiden asioiden elävöittämisestä. Minulle eri sukuselvitykseen liittyvien asiakirjojen parissa vietetty aika on siinä sivussa myös laajentanut omaa maailmankuvaani. Myös käsitys menneisyydestä on syventynyt ja täsmentynyt. Sukututkimuksen rinnalla olen joutunut perehtymään myös historian tapahtumiin. Yllätyksekseni huomasin miten Lapinmaan historian ja koko maailman tapahtumat heijastuvat Anti Hannunpoika Kitin jälkeläisten elämässä.

Kun ensimmäinen kiinnekohta Antti Hannunpoika Kitti (s. 1786) oli löytynyt, olivat kirkonkirjat ensimmäinen, helpoin ja luotettavin, mutta myös hyvin monipuolinen arkistolähde. Sen lisäksi maakirjat, henkikirjat, veronkantoluettelot, tuomioiden päätökset, Lapin sivistysseuran saamelainen perherekisterikortisto antavat tarkastelulle aivan uusia näkökulmia. Ennen kuin Hannu Antinpoika Kitin lapset muuttivat Inarin huomataan asiakirjoista, että täällä vanhastaan asuneita sukuja oli Morottaja, Musta, Aikio, Mattus, Sarre, Valle, Paltto, Kuuva, Paadar, Saijets.

Muuttaneiden luetteloista sadaan selville muuttajien ja pois muuttaneiden sukulaisten nimet, ammatit, mistä tai mihin ja milloin sukulaistemme isän tai äidin puolelta olivat muuttaneet. Jokainen henkilö, joka halusi muuttaa pitäjämästä toiseen pitäjään, oli velvollinen hakemaan kotipitäjänsä papinkansliasta muuttokirjan, johon oli kirjoitettu kaikki tiedot muuttaneista henkilöistä. Tämä tarkoitti sitä, että periaatteessa siis jokainen muuttava henkilö esitti saapuessaan päämääräänsä lähtöpaikkansa kirkkoherran antaman muuttokirjan ja luovutti samalla kyseisen asiapaperin tuloseurakuntaansa. Valitettavasti muuttokirjoihin perustuvat kattavat luettelot alkavat vasta 1800-luvun tienoilla.

Ruotsin vallan aikaisissa maa- ja verokirjoissa on yleensä merkittynä vain ne talot jotka pystyivät maksamaan veroa. Siksi niiden perusteella ei saada tarkkaa kuvaa alueen todellisista asukkaista. Tältä kannalta henkilöluettelot 1700-luvulta ovat ehkä luotettavin. Niissä luetellaan lapinkylittäin asutut ja autiot savut, niissä asuneet miespuoliset lappalaiset suuremmista pienimpiin. Myös tilattomista ja huutolaisista on muutaman kylän lopussa mainintoja. Näihin asiakirjoihin vertailemalla myöhemmin laadittuja maa- ja kantokirjoja voidaan tehdä johtopäätöksiä seudun asutuksesta ja väkilukuja määriteltäessä myöhempinäkin aikoina. Maakirjassa on lueteltu lapinveroa maksaneiden nimet ja vero ja luettelosta on helppo erottaa jo ristimänimen perusteella

mikä verovelvollinen kuuluu vanhoihin kantasukuihin kuuluvaan väestöön, mitkä ovat taas lapinrajan ylin tulleita uudisasukkaita tai 1840-jälkeen Ruotsista ja Norjasta Suomeen muuttaneita porosaamelaisia.

Haminan rauhan (1809) jälkeen uudistalojen perustamisen edistämiseksi annettiin keisarillinen kuulutus vuonna 1858 ja niiden sekä kruununtorppien perustamisesta julistus vuonna 1877 sekä kruununmaan antamisesta viljelykseen ja uudistalojen perustamisesta asetus vuonna 1892. Entisten lapinkylien alueille perustettiin joukko väliaikaisia uudistaloja, joista myöhemmin suurin osa lunastettiin perintötiloiksi. 1800-luvun jälkipuoliskolla Inariin ja Utsjoelle Norjasta muuttaneet porolappalaiset Enontekiöön muuttaneita porosaamelaisia lukuun ottamatta yhä yleisemmin luopuivat kotaelämästä ja rupesivat joko uudistilallisiksi tai kruununmetsätorppareiksi saadakseen itselleen vakinaisen asunnon. Kruununmetsätorppia voitiin perustaa senaatin vuosina 1872 ja 1874 antamien määräysten perusteella Vuoden 1800-luvun loppuun mennessä oli Utsjoella, Inarissa ja Enontekiöllä perustettu yhteensä lähes 250 uudistaloa. Näistä moni oli Hannu Antinpoika Kitin jälkeläisten perustama.

Olemme osa Suomen poronhoidon historiaa

Andaras Hannunpoika Kitin suku kuuluu Suomen poronhoidon historiaan. Asettuessaan Inariin he tulivat itäisen poronhoitokulttuurin alueelle. Itäisen poronhoitokulttuurin perusta juontaa taas juurensa ns. metsäsaamelaiseen pyyntikulttuuriin, joka oli järjestäytynyt lapinkyliksi eli *siidoiksi*. *Tämä alue, jonne tänään olemme kokoontuneet, kuului laajaan Inarin lapinkylään. Ennen rajojen sulkeutumista tšekäläisten asukkaiden* poronhoito oli pienimittakaavaista ja palveli kausielinkeinojen kuljetustarpeita. Poroa käytettiin veto- ja kantoeläimenä siirryttäessä kausiasuinpaikoilta toisille paikoille metsästys-, kalastus- ja keräilytalouden vuosikierron mukaan. Poroa käytettiin myös houkutuseläimenä peuranpyynnissä ja siitä saatiin nahkaa, luuta ja lihaa omavaraistalouden tarpeisiin. Perhekohtaiset poromäärät olivat pieniä jääden korkeintaan muutamaan kymmeneen, mutta porot olivat toisaalta jakautuneet suhteellisen tasaisesti perheiden kesken. Yleensä porojen annettiin laiduntaa kesäisin vapaana tietyillä määräalueilla, joilta ne koottiin syksyllä kyläkunnittain talvipaimennusta ja käyttöä varten.

Pyyntikulttuuriin perustunut lapinkyläjärjestelmä oli toiminnassa myös nykyisen Inarin alueen saamelaisilla ennen läntisen paimentolaisporonhoitoperinteen leviämistä tänne. Se oli alkanut kehittyä mahdollisesti jo ennen 1300-lukua Köli-vuoriston keskiosissa, ja nykyisen Inarin alueen se saavutti 1700-luvun aikana. Paimentolaisporonhoito poikkesi aikaisemmasta pienporonhoidosta, sillä huomattavasti kasvaneita porokarjoja paimennettiin säännöllisesti vuoden ympäri perhe-elämän nivoutuessa poron vuosirytmieihin. Poropaimentolaisuus levisi todennäköisesti sekä uusia laitumia etsineiden esi-isiemme mukana että paikallisen Inarin alueen pyyntiväestön omaksuessa uuden elämäntavan. Kulttuurimuutoksen syyksi on esitetty metsä- ja tunturipeuran nopeaa vähenemistä 1700-luvulla, joka aiheutui todennäköisesti peuranpyynnin lisääntymisestä, kun saamelaisten lisäksi myös uudisasukkaat alkoivat verottaa peurakantaa. Yksityisomistukseen perustuva porotalous ja saaliin omistukseen perustuva peuratalous sopivat yleensä huonosti toisiinsa. Iisakki Paadarin mukaan porot ja peurat sekoittuvat ainakin Länsi-Inarissa erittäin herkästi toisiinsa sekä siitos- että saaliseläiminä. Länsi-Inarin viimeiset villipeurat katosivat 1800-luvulla Kittien suureksi kasvaneisiin porotokkiin.

1800-luvulla esivanhempiemme harjoittama paimentolaisporonhoito eli suuruuden kautta ja perheiden elämää rytmittävät säännölliset vuotuismuutot eli jutaamiset. Poroja paimennettiin vuoden ympäri ja porojen hallinnassa hyödynnettiin sen luontaisia käyttäytymistapoja ja paimenkoiria. Kesäksi porot vietiin Jäämeren rantojen niemiin ja saariin tai tunturien lumenviipymäalueille. Syyskesällä siirryttiin taas sisämaata kohti ja aloitettiin porojen lypsy seisotusniemissä

tai lypsykaarteissa. Elo-syyskuussa siirryttiin sisämaan rykimäalueille ja keskitalvella havumetsärajan talvilaitumille. Porosaamelaiset olivat kehittäneet porokyläjärjestelmän, jota kutsuttiin usein pyyntikulttuurin lapinkylän tapaan siidaksi eli porokyläksi, tai toisinaan tokkakunnaksi. Käytännössä porokylä muodostui ihmisistä, jotka järjestivät poronhoitotyöt yhdessä suurimman osan vuotta ja hyödynsivät samoja tai rinnakkaisia väljästi periytyviä laidunnusalueita. Porokyläien kokoonpano oli joustava riippuen lähinnä luonnonolosuhteista ja yhteisön sisäisistä tekijöistä. Tokkakunnat muodostuivat sukulaisuuden perusteella tai niin, että sukulaisuussuhde syntyi aikaa myöten paimennuskumppanuuden ja avioliittojen myötä. Sukukeskeisyys on ollut tyypillistä esi-isiemme kulttuurille, kuten muille paimentolaiskansoille ja väestömäärältään vähäisille ihmisyyhteisöille.

Nykyinen Inarin alue muodostui 1700–1800-luvulla Venäjän, Ruotsin ja Tanskan välisissä rajankäynneissä. Vuonna 1852 tilanne paheni, kun lakkautettiin vuodesta 1751 voimassa ollut Tanskan ja Ruotsin välinen, Venäjälle periytynyt *lappekodicill-sopimus*, joka oli turvannut vuotuismuutto-oikeuden sisämaan ja Jäämeren rannikon välillä. Rajasulut jakoivat porolaitumet ja poronhoitajat joutuivat valitsemaan useaan otteeseen valtion, jonka kansalaisia he halusivat olla. Antti Hannunpoika Kitin lapset siis valitsivat Suomen ja Inarin, jossa oli lähes koskemattomat laitumet.

Sukuhistorioiden kuten kaikkien muidenkin vanhojen tietojen kokoaminen on pienten murusten keräämistä suurempien kokonaisuuksien luomiseksi. Harvoin löytyy suuria tietopaketteja, joista voisi löytää haluamansa tiedon. Kuten kaikki tutkimustyö kysyy selvittely pitkäjännitteisyyttä, mutta vaatii myös aikaa. Kokonaisuus syntyy monesta pienestä palasta; pitkälinen etsintä voi olla tuloksetonta, mutta toisaalta tehdyt löydökset tuovat taas mielihyvää. Tutkijalta vaaditaan siten kriittisyyttä, mutta toisaalta runsaasti kykyä yhdistellä arkistoissa olevia paloja suuremmiksi kokonaisuusiksi. Todisteiden on oltava luotettavia tai tapahtunut on tunnustettava olettamukseksi todisteiden puuttuessa.

Joten tervetuloa tähän historialliseen sukutapaamiseen!

Jouni Kitti
Hannu Antinpoika Kitin sukuseuran
puheenjohtaja